

Sprehodi po knjižnem trgu

Matej Bogataj

Katja Perat:
Naredite Ameriko
spet obvladljivo.

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2018.

Vzhičeni nad napredkom in najboljšo vseh družbenih ureditev, so v Sovjetsko zvezo v tridesetih povabili enega od francoskih nadrealistov – gibanje se je takrat že močno nalepilo na francosko partijo in opustilo pionirske odhakljane metode jurišanja na nezavedno in čudežno tipa kolažiranje in avtomatska pisava – in mu ob razpokah, ki so zijale v fasadah potemkinovskih vasi, ki naj bi prikrile bedo stvari, razložili, da je treba, če hočeš narediti omleto, razbiti tudi kakšno jajce. Menda je odvrnil, da vsepovsod vidi razbita jajca, samo – kje naj bi bila zdaj tista omleto?

Zdi se, da je po tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je vse bolj razkrivala resnica stalinizma in so največji verniki revolucije počasi izginjali s skupinskih slik z brkatim stricem, se neprostovoljno naseljevali v s permafrostom podloženih deloviščnih severnih predelih ter tonili v grobove in pozabo po naučenih in izpiljenih samoobtožujočih govorih pred sodiščem, prišel val, ko so ljudje odhajali k alternativni (revolucije). Tudi številni naši. V deželo, ki nas je s svojimi občili navadila, da o njej razmišljamo kot o svobodnem svetu; kot študenti in predavatelji odhajajo čez Atlantik naši pesniki in izobraženci, eni v doizobraževanje, drugi predavat, najbolj vroči in cenjeni med njimi metat na koš, in potem Boris A. Novak kot

poročilo s terena napiše, kako je spal v omari in pojedel konzervo hrane mačku Richarda Jacksona v Chattanooga, Aleš Debeljak piše o temnem nebu Amerike, drugi odhajajo na potovanja po znameniti Route 66 ter se pri tem malo počutijo kot kavboji iz filmov in iger Sama Sheparda, samotni jezdec od nikjer nikamor, z obveznim posedanjem po obcestnih gostiščih z vodeno kavo in že kakšnim krepkim cvrtjem zraven.

Tudi Katjo Perat je v Ameriko odnesla uka žeja, čeprav nekje govori o sebi kot o ekonomski migrantki. V St. Louis, Misuri, kot zapiše. V času, ko je v Ameriki na vsakem koraku viden prelom, sama ga opiše kot prehod iz upa, ki ga je vzbujal Obama, v razočaranje in jezo, ki ju uteleša Trump. Jezo, ki jo Katja Perat še kako dobro razume: vidi belega človeka, ki postaja manjšina, vidi devastirana mesta, kjer je nekdanja cvetela industrija, in vidi izpraznjena mestna središča in nekdanje reprezentativne zgradbe, ker so se vsi, ki so bili nekdanji srednji sloj, preselili na nedefinirano podeželje, v tipске hišice, micelijsko posejane in neosrediščene z bifeji in sploh kakršnimi koli prostori za druženje, mesta so brez agore in javnosti. Ob opisih se sprašuje, potem ko je že drugje zavrgla možnost, da je njeno pisanje "standardno levičarsko jadikovanje, za katero ni treba razmišljati, samo za tipkovnico se usedeš in jamraš": "Lahko moja specifična usoda pove karkoli o usodi nekega naroda? V zadnjih mesecih sem osvojila nekaj preprostih dejstev: v Sloveniji je težje najti delo kot v ZDA. Hkrati pa je v Sloveniji lažje preživeti brez dela kot v Ameriki z delom. Zasebne univerze, debelo podložene s kapitalom, so prvovrsten vir znanja, a slonijo na hrbtih zadolženih posameznikov, ki pod pritiskom prihodnosti, ki so si jo omislili na kredit, od svojega osemnajstega leta dalje goltajo antidepressive. Živeti v državi, ki misli, da je obvezno zdravstveno zavarovanje pot v stalinizem, pomeni ne vedeti, ali bi se v primeru raka bolj bal smrti ali dolgov, ki bi jih moral plačevati v primeru preživetja." Redko obsežno citiram, ampak v *Naredite Ameriko spet obvladljivo* je do aforističnosti izpiljenih zaključkov cel kup, podkrepjenih tako z neposrednimi in posrečenimi, tudi navdihnjenimi uvidi stanja na terenu, pa vendar tudi prelitih s posebno poetičnostjo, ki je emocionalno podložena, empatična in ji je cinična distanca tuja.

Katja Perat ugleda Ameriko z očmi, s katerih je dokončno padla tista koprena (izraz zavesa bomo prihranili za drugje), ki je ideološko prikrivala resničnost. Brez žmurke pa je "srednji zahod Amerika velike revščine in velike praznine. /.../ Ljudi, ki živijo v veliki bedi, a vseeno zase ne bodo nikoli priznali, da so del tretjega sveta. /.../ Niso samo razdalje tiste. Velika samota srednjega zahoda tiči tudi v tem, da po preriji redko posejana mesta komaj funkcionirajo kot mesta. /.../Amerika ne verjame, da bodo

odrasli ljudje svojemu vedenju postavili meje, zato raje vse prepove. /.../ Kar Amerika zmore, so velike geste, posvečene njenim abstraktnim, idejnim in pokojnim državljanom. Česar ne zmore, je urediti stvari tako, da njenih resničnih državljanov nakup toaletnega papirja ne bi pahnil na rob revščine.”

Za razliko od predhodnikov iz regije, ki so svoje spisje pisali z mislijo na hvaležnost gospodu Fullbrightu in njegovim, ki so jim obisk raja, okus svobode, šolanje in stik s prekrasno in vsemogočo ameriško civilizacijo omogočili, Katja Perat na terenu opravlja misijonarsko delo. Zdi se, da hoče celiti rane razdeljene Amerike. Ob tem premišlja svojo pozicijo, ki je kar naenkrat paradoksalna: šele v deželi migrantov, ki se zdaj med sabo prerekajo, kdo je čefur, pač glede na oddaljenost njihovega izkrcanja od izkrcanja tistih mitskih krasnih ljudi z ladje Mayflower, torej glede na datum priselitve, se zave doma. In domotožja.

Avtorica priznava, da je Vzhodnoevropejka, in se sprašuje, zakaj se (doma in po svetu) vsi tako zelo trudimo, da bi to prikri, ob tem pa prikri svoje luzerstvo. Ker to gre zraven, posebej po padcu komunizma, občutek zaznamovanosti in zavest, da si rojen v poraženem delu sveta. Temu najde alternativo: kot Vzhodnoevropejko – torej za tipičen kompleks – prepozna Melanijo, ki je za socialno varnost in nekaj malega medijske pozornosti z grobijanom in surovežem; svoje vzhodnoevropejstvo razume kot zaznamovanost brez sramu. Popolemizira z vsemi, z Mazzinijem na čelu, ki nacionalni karakter razlagajo kot nekaj sramotnega in patološkega, in odgovarja, da smo morda šibki, ker smo bili kolonizirani, in nikakor obratno, hlapčevski, ker so nas uklanjali, in ne obratno, predvsem pa potegne na koncu paralelo s podobnimi izkoriščanimi narodi, recimo bratskim indijskim, in paradoksalno zaključi z analogijo – ali nismo vsi, ki smo bili tako ali drugače premajhni, da bi bili kolonizatorji, v istem klubu. Ki ga poimenuje: neuvrščeni.

Nasploh je za pisanje Katje Perat značilno, da je odsmetiščila, reciklirala nekatere vintage pojme, ki so jih medtem zvozili na deponijo zgodovine. S svojo pristno naivnostjo in empatijo kot da zbrusi patino z nekaterih konceptov, za katere se zdi, da so pozabljeni, in ona jih z vnovično rabo oživlja in jim vrača emancipatorični potencial.

V esejistiki, posvečeni državi gostiteljici, se Katja Perat ne trudi s kakšnim posebnim bontonom. Drža, ki jo pogosto zavzamemo ob obisku, ko uzremo vse tisto, kar nam hočejo gostitelji prikriti, in se sprenevedamo, da ne vidimo zdelanega pohištva, slabe postrežbe in okrušenega porcelana, ki naj bi kazal nekdanjo veličino, razkriva pa predvsem svojo definitivnost

in nekdanjost, ji je tuja. Namesto tega je izvozno naravnana: zdi se ji, da bi lahko z Marxom in Freudom Američanom vrnila nekaj upanja, in v ta namen iz orožarne potegne pojme, kot so solidarnost, delavske pravice – boli jo, da 1. maj, svetovni praznik dela, to ni v Ameriki, čeprav so datum določili chicaški protesti in njihovo krvavo zatrtje – in razredno zavest, če ne že tudi razredni boj. V poglavju *Ameriška ideologija* opozarja “na nezmožnost Američanov, da bi si priznali, da je tisti, ki jih je izdal, tisti, na katerega je nemogoče računati, tisti, ki jih je pozabil, njihova lastna oblast”. Priznati, da se nekdo izživlja nad tabo, in to nekdo, ki si si ga izbral sam, povzroča sram, strukturno podoben odzivu žrtev na partnersko nasilje, zato, če poenostavimo, o možnosti za spremembo razmišlja s političnega stališča in v spomin priključuje “Komunistični manifest, ki, če o njem razmišljamo v govorici sramu, pravzaprav predlaga, da se mora proletariat zavesti svojega lastnega ponižanja, da bi se lahko oblikoval v razred s potencialom za prevrat. Ne vem, ali obstaja kdo, ki bi znal ameriškemu delavskemu razredu na uho prišepetavati besede ljubezni, ki sta jih Engels in Marx vpisala v zgodovino delavskega razreda, a dokler si ne bodo pripravljene priznati, da z vladajočim razredom ne delijo njegove veličine, temveč zgolj odpadni material njihovega uspeha, spremembe ne bo”.

Dve poglavji sta namenjeni ženskam; v enem kot luč na koncu predora ugleda Safeta in Rickyja, hišnika njenega in sosednjega bloka, ki v kleti slavita delavski praznik, ko iščejo, ali je v St. Louisu še kaj odprtega, naletijo na ruski lokal, s srpom in kladivom in kumaricami ob vodki, in takrat se zdi, da je v življenje spet posijalo nekaj upanja. Ob obisku Vladimirja Hemonja, sarajevskega pripovednika, ki mu je med vsemi pometači, čistilkami in rojaki s podobnimi poklici edinemu uspelo, v Chicagu, kjer rečeta prenekatero o dvodomnosti in domotožju in občutku izgnanstva, tudi glede na izkušnje predhodnikov, se ji zapiše, da svet potrebuje naracijo, da bi predelal svojo travmo. Takoj zraven, da Amerika potrebuje veliko zgodbo, da se bo izkopal iz bipolarnosti in razcepljenosti. Zgodbe za ozdravitev Amerike? Katja Perat jih izpisuje suvereno, uvodi v poglavja so citati, od Kerouaca do Churchilla, ki jih pokasira, predvsem kontekst izjave, ker je v bližini njenega študijskega domovanja, v Fultonu, Misuri, izrekel znamenite besede o železni zavesi. Naslovi poglavij so udarni, od *Ameriškega sna* do *Rdeče roke anarhije*, od *Dežele svobodnih* do *Bližnjih srečanj tretje vrste*, *Idioti* – ki jih misli v izvornem smislu, kot politične ignorante – in podobno. *Naredite Ameriko spet obvladljivo* ni kakšen parakagebejevski načrt zavzetja teritorija, temveč klic nekoga, ki pozna drugačen svet in prinaša drugačno izkušnjo, in avtorica je do Američanov zelo ameriška, pokroviteljska:

pravzaprav v formi zelo osebnih, zelo neprizanesljivih, čeprav ves čas empatičnih in toplih esejev evangelizira celino s stališča superiornega.

Ne nazadnje vsi mi živimo v Ameriki, piše na platnici, na drugi strani pa fotka za noge obešenega psa na terasi, kot prijazno znamenje kukluksklanovcev in blagovest prebivalcem, ki jim morda želijo toplega bitumna in mehkega perja.

Ena bolj udarnih bralskih izkušenj zadnjega časa, nedvomno.